

Omówienie nadesłanych książek

LITURGIKA

STANISŁAW ARASZCZUK, *Mistagogia liturgiczna i jej korelacja z dokumentem „Podstawa programowa katechezy Kościoła katolickiego w Polsce”* (Rozprawy Naukowe 88), Wrocław: Papieski Wydział Teologiczny we Wrocławiu 2012, 243 s., ISBN 978-83-7454-199-2.

Zgodnie z zamierzeniem autora, publikacja ma być odpowiedzią na pytanie o korelację *Podstawy programowej katechezy Kościoła katolickiego w Polsce* z mistagogią liturgiczną. Problem pracy dotyczy nowego spojrzenia na model duszpasterstwa, które powinno zmierzać do przejścia z dotychczasowego stylu o wyraźnym obliczu kultowym do duszpasterstwa o charakterze ewangelizacyjnym oraz inicjacyjnym.

W pierwszym rozdziale zaprezentowano zagadnienie mistagogii liturgicznej i katechezy. Następnie w kolejnych sześciu rozdziałach ujęto mistagogię liturgiczną poszczególnych poziomów nauczania katechetycznego: dzieci przedszkolnych, dzieci klas I–III szkoły podstawowej, dzieci klas IV–VI szkoły podstawowej, uczniów w klasach gimnazjalnych, młodzieży szkół ponadgimnazjalnych oraz osób niepełnosprawnych.

PAWEŁ CIEŚLIK, *Prezbiter jako sługa w świetle odnowionego po Soborze Watykańskim II Pontyfikatu Rzymskiego*, przedm. Jan Decyk, Sandomierz: Wydaw. Diecezjalne i Drukarnia 2011, 261 [1] s., ISBN 978-83-257-0356-1.

Prezentowana publikacja jest traktatem o kapłaństwie pojmowanym w kategoriach służby, a zarazem stanowi wnikliwą analizę myśli teologicznej nowego *Pontyfikatu Rzymskiego*. Autor ukazuje prezbitera jako sługę, a jednocześnie przybliża czytelnikowi liturgię święceń, wprowadzając w ich teologię, a także przebieg obrzędów i ich sens, skłaniając niejako do kontemplowania tego liturgicznego obrzędu Kościoła.

Przedstawiane studium ma charakter interdyscyplinarny, ponieważ łączy w sobie dogmatyczną wizję prezbiteratu z jego prawnokanonicznym i liturgicznym wymiarem. Podjęte przez autora analizy ukazują kapłaństwo jako wypełnianie — na wzór Chrystusa Kapłana — potrójnej funkcji: prorockiej, kapłańskiej i pasterskiej, zgodnie z treścią ksiąg liturgicznych, nauczania II Soboru Watykańskiego oraz posoborową praktyką Kościoła powszechnego.

W rozdziale pierwszym omawia genezę, terminologię i kształtowanie się kapłaństwa. Punktem wyjścia do analizy tej posługi jest rozpowszechniony w wielu religiach archetyp kapłana, na podstawie którego można dostrzec pewne wyobrażenia, jakie wśród przedstawicieli różnych kultur i religii kształtowały obraz kapłana i charakter pełnionej przez niego posługi. Do tych wyobrażeń nawiązuje Stary Testament, kształtując zarazem ideę kapłaństwa urzędowego, które w tradycji izraelskiej występowało nieprzerwanie, stanowiąc zapowiedź nowego i doskonalszego kapłaństwa, jakie urzeczywistniło się przez Nowe Przymierze. W Nowym Testamencie kapłaństwu nadano nowe znaczenie i ustalono, że jego przekazywanie dokonuje się w Kościele poprzez trójstopniowy sakrament święceń. Historyczny rozwój obrzędów święceń w liturgii rzymskiej stanowi niezwykle cenne świadectwo, pozwalające bliżej poznać ten sakrament.

Drugi rozdział pracy podejmuje refleksję nad służbą spełnianą wobec Chrystusa — Nauczyciela i Proroka. Jest ona odpowiedzią na głoszone przez Jezusa Kró-

lestwo Boże i wynikające stąd wezwanie do nawrócenia. Prezbiter będąc uczniem Boskiego Mistrza, staje się odpowiedzialny za misję przepowiadania całemu światu Dobrej Nowiny o zbawieniu. Pierwszą i podstawową formą tego głoszenia jest świadectwo życia i osobista świętość głoszącego, która poprzedza głoszenie słowa Bożego i nauczanie zasad życia chrześcijańskiego.

W trzecim rozdziale centrum uwagi stanowi służba Chrystusowi Kapłanowi i związana z nią posługa kultyczna. Ta posługa wynika z uczestnictwa w jedynym kapłaństwie Jezusa Chrystusa i obejmuje przede wszystkim celebrowanie misterii Chrystusa, to znaczy sakramentów i sakramentaliów, wśród których pierwszorzędne miejsce zajmuje sprawowanie Eucharystii. Z tego powodu autor zaakcentował znaczenie składania Najświętszej Ofiary, co stanowi źródło i szczyt całego życia chrześcijańskiego. Istotnym elementem liturgicznej posługi kapłana jest również liturgia godzin — jako modlitwa w jedność z Kościołem, która obejmuje potrzeby Ludu Bożego i całego świata.

Ostatni rozdział poświęcony został służbie Chrystusowi, który stał się Sługą i Dobrym Pasterzem. Prezbiter na mocy święceń i sakramentalnego upodobnienia do Chrystusa jest wezwany do tego, aby kontynuować pasterską misję swego Pana. Czyni to posługując wśród konkretnej grupy wiernych, co realizuje się przez przewodniczenie wspólnocie, umacnianie jej jedności i posługę miłości.

WALDEMAR KARASIŃSKI I IN. (red.), *Głoscie Ewangelię. Pomoce liturgiczno-homiletyczne. Niedziele, uroczystości i święta w ciągu roku. Rok A*, Włocławek: Wydaw. Duszpasterstwa Rolników 2012², 462 [1] s., ISBN 978-83-7401-208-9.

Publikacja zawiera propozycje ukształtowania liturgii (wprowadzenia do liturgii, modlitwy powszechne, komentarz przed prefacją i przed rozesłaniem), komentarze do czytań mszalnych i sugestie homiletyczne do celebracji Mszy św. na poszczególne niedziele, uroczystości i święta w cyklu czytań roku A.

WALDEMAR KARASIŃSKI I IN. (red.), *Głoscie Ewangelię. Pomoce liturgiczno-homiletyczne. Niedziele, uroczystości i święta w ciągu roku. Rok B*, Włocławek: Wydaw. Duszpasterstwa Rolników 2012, 462 [1] s., ISBN 978-83-7401-307-9.

Publikacja zawiera propozycje ukształtowania liturgii (wprowadzenia do liturgii, modlitwy powszechne, komentarz przed prefacją i przed rozesłaniem), komentarze do czytań mszalnych i sugestie homiletyczne do celebracji Mszy św. na poszczególne niedziele, uroczystości i święta w cyklu czytań roku B.

WACŁAW JÓZEF ŚWIERZAWSKI (red.), *Historia liturgii* (Mysterium Christi. Podręcznik Liturgiki Ogólnej i Szczegółowej 2), Kraków – Zawichost: Ośrodek Formacji Liturgicznej, Sandomierz: Wydaw. Diecezjalne i Drukarnia 2012, 390 s., ISBN 978-83-257-0409-4.

Treść: ŚWIERZAWSKI Wacław Józef, *Słowo wprowadzające*, s. 5–8; SIELEPIN Adelajda CHR, *Wstęp*, s. 9–12; CIEŚLIK Paweł, *Liturgia czasów apostołskich*, s. 13–30; MIAZEK Jan, *Dzieje liturgii rzymskiej*, s. 31–60; KONECKI Krzysztof, *Pochodze-*

nie i rozwój szat liturgicznych, s. 61–77; MATWIEJUK Kazimierz, *Liturgie wschodnie*, s. 79–100; LIJKA Kazimierz, *Dzieje Triduum Paschalnego*, s. 101–124; MATYSZEWSKI Adam, *Msza trydencka a odnowione obrzędy Mszy świętej*, s. 125–146; WORBS Marcin, *Cele i rozwój ruchu liturgicznego*, s. 147–168; KOPEREK Stefan CR, *Upoczątków odnowy liturgii*, s. 169–194; KOPEREK Stefan CR, *Liturgia i głoszenie Ewangelii w duchu odnowy liturgicznej*, s. 195–208; JAKÓBCZAK Andrzej, *O. Pius Parsch — prekursor odnowy liturgicznej*, s. 209–218; ŚWIERZAWSKI Waclaw Józef, *Wspomnienie o niektórych prekursorach ruchu odnowy liturgicznej*, s. 219–246; ŚWIERZAWSKI Waclaw Józef, *Umiłowanie Biblii i liturgii w dopełniającym się współdziałaniu biblisty i liturgisty — ks. Jana Korzonkiewicza i ks. Michała Kordela*, s. 247–264; SZCZYCH Jan, *Sanctorale w Mszach liturgii zachodnich przed Soborem Watykańskim II. Panorama historyczno-liturgiczna*, s. 265–281; WIT Zbigniew, *Kult głównych patronów Polski na przestrzeni dziejów*, s. 283–321; WALEŃDZIK Piotr, *Historia katechumenatu*, s. 323–341; JAKÓBCZAK Andrzej, *Wybrane aspekty wprowadzania katechumenatu w USA, Niemczech i Francji*, s. 343–357; MIECZKOWSKI Janusz, *Katechumenat i studia katechumenalne w Krakowskim Instytucie Liturgicznym*, s. 359–383; *Noty o autorach*, s. 385–387.

Liturgia Godzin. Codzienna modlitwa Ludu Bożego. Dodatkowe teksty o świętych tom I–IV, Poznań: „Pallottinum” 2012, 295 [1] s., ISBN 978-83-7014-678-8.

Publikacja zawiera teksty o świętych i błogosławionych wprowadzonych do kalendarza liturgicznego po 1984 r. Teksty te zostały zatwierdzone przez Kongregację Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów. Przy poszczególnych oficjach podano daty i numery dekretów Kongregacji.

Treść: *Kalendarz diecezji polskich wraz z notyfikacjami wg stanu na dzień 1 września 2011 roku*, s. 5–33; Tom pierwszy. *Okres Adwentu. Okres Narodzenia Pańskiego*, s. 35–57; Tom drugi. *Wielki Post. Okres Wielkanocy*, s. 59–104; Tom trzeci. *Okres Zwykły. Tygodnie I–XVII*, s. 105–200; Tom czwarty. *Okres Zwykły. Tygodnie XVIII–XXXIV*, s. 201–290.

Mała Liturgia Godzin. Poranna i wieczorna modlitwa Kościoła z wybranymi tekstami okresów liturgicznych, świąt i uroczystości Pańskich, Poznań: „Pallottinum” 2011, 685 [2] s., ISBN 978-83-7014-668-9.

Publikacja stanowi modlitewnik, który zawiera skróconą wersję *Liturgii godzin*. Modlitewnik otwiera Psalterz w układzie czterotygodniowym, zawierający podstawową modlitwą chrześcijanina, czyli jutrznię i nieszpory, oraz kompletę, czyli modlitwę na zakończenie dnia. Inne godziny dnia umieszczono w Dodatku na końcu tomu. Znajdują się tam przykłady modlitwy przedpołudniowej, południowej i popołudniowej, wezwania oraz formuły wprowadzenia do *Ojcze nasz* i antyfony maryjne. W modlitewniku uwzględniono podział na okresy roku liturgicznego: Adwent, Boże Narodzenie, Wielki Post, Wielkanoc i okres zwykły. Z bogatego kalendarza świętych Kościoła powszechnego wybrano uroczystości i święta najistotniejsze dla Kościoła w Polsce.

JACEK NOWAK SAC (red.), *Misterium Chrystusa w roku liturgicznym. Księga pamiątkowa dedykowana Księdzu Profesorowi Bogusławowi Nadolskiemu TChr z okazji 55-lecia święceń kapłańskich i 50-lecia pracy naukowej*, Poznań: „Hlondianum” 2012, 449 s., ISBN 978-83-62959-24-2.

Opracowanie zawiera artykuły poświęcone rozumieniu i celebracji roku liturgicznego. Obok tych zagadnień występuje również problematyka pastoralna i tematyka dotycząca sposobów celebracji wielkiej tajemnicy zbawienia.

Listy gratulacyjne: kard. Antonio Cañizares Llovera, prefekt Kongregacji Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, s. 5; kard. Kazimierz Nycz, metropolita warszawski, s. 6; bp Stefan Cichy, biskup legnicki, s. 7; bp Adam Bałabuch, przewodniczący Komisji ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów Episkopatu Polski, s. 8; Henryk Skorowski SDB, rektor Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, s. 9; Tomasz Sielicki SChr, przełożony generalny Towarzystwa Chrystusowego, s. 10.

Treść: NOWAK Jacek SAC, *Wprowadzenie*, s. 11–12; HADALSKI Jan, *Liturgia domus carissima. Życie i działalność naukowa ks. prof. dra hab. Bogusława Nadolskiego TChr*, s. 13–40; RUSIECKI Jan, *Koncepcje czasu a liturgia*, s. 41–50; PLESKACZEWSKA Anna, *Rok liturgiczny sakramentem paschalnym w świetle „Mów” św. Leona Wielkiego*, s. 51–62; KOPEREK Stefan CR, *Teologiczno-pastoralna wizja roku liturgicznego w ujęciu Prospera Guérangera*, s. 63–80; PAŁECKI Waldemar, *Paschalny charakter roku liturgicznego w misteriologii*, s. 81–101; WORBS Marcin, *Chrystocentryzm roku liturgicznego według Romana Guardiniego*, s. 102–114; MIGUT Bogusław, *Rok liturgiczny a Eucharystia*, s. 115–124; BRZEZIŃSKI Daniel, *Eschatologiczny wymiar roku liturgicznego*, s. 125–134; SIELEPIN Adelajda CHR, *Stopniowe objawianie się Ducha Świętego w roku liturgicznym*, s. 135–160; ARASZCZUK Stanisław, *Teologia święta*, s. 161–173; NOWAK Jacek SAC, *Archetyp święt chrześcijańskich w kalendarzu hebrajskim*, s. 174–184; MIAZEK Jan, *Święta podwójne w roku liturgicznym*, s. 185–203; MACIUKIEWICZ Maciej, *Ostatnia Wieczerza antycypacją Misterium Paschalnego*, s. 204–213; KWIATKOWSKI Dariusz, *Paschalny wymiar modlitw euchologicznych Mszy Wieczerzy Pańskiej*, s. 214–232; SOBECZKO Helmut Jan, *Teologia niedzieli w świetle czterech niedziel paschalnych*, s. 233–245; SOSNKOWSKI Sławomir, *Świętowanie tajemnicy Trójcy objawieniem prawdy o człowieku. Refleksja nad tekstami Niedzieli Najświętszej Trójcy*, s. 246–256; OSTROWSKI Dominik, *Święto Wniebowstąpienia w „Itinerarium Egeriae” Status quaestionis*, s. 257–267; BARTOCHA Waldemar, *Suche dni w „Mowach” św. Leona Wielkiego*, s. 268–276; GREGER Piotr, *Kult Najświętszej Maryi Panny Matki Kościoła w posoborowym nauczaniu Konferencji Episkopatu Polski*, s. 277–289; KRAKOWIAK Czesław, *Paschalny aspekt kultu świętych*, s. 290–298; FILIPOWICZ Krzysztof, *Duchowość roku liturgicznego*, s. 299–310; SKROK Dariusz Zbigniew, *Teologia pobożności ludowej w celebracjach roku liturgicznego*, s. 311–327; BAĆ Tomasz, *Psalmy Liturgii Godzin i ich paschalna interpretacja w misteriach roku*

liturgicznego, s. 328–343; NOWAKOWSKI Przemysław, *Nabożeństwo Gorzkich żali — wspólnotowa celebracja Męki Pańskiej oraz naszej pokuty i nawrócenia w okresie Wielkiego Postu*, s. 344–357; LENART Emilian, *Sufragia w bernardyńskich rękopisach liturgicznych do XVIII wieku*, s. 358–370; KOBUS Zbigniew, *Lekcjonarz w roku liturgicznym*, s. 371–379; MATWIEJUK Kazimierz, *Historiozbawczy charakter roku liturgicznego w tradycji bizantyjskiej*, s. 380–397; KULBACKI Piotr, *Rok liturgiczny w rekolekcjach dla służby liturgicznej*, s. 398–420; MOCYDLARZ Włodzimierz, *Soborowa koncepcja uczestnictwa w celebracji roku liturgicznego w kontekście współczesnej kultury*, s. 421–442; *Wykaz skrótów*, s. 443–446.

Bogusław NADOLSKI TChr, *Leksykon symboli liturgicznych. Per visibilia ad invisibilia*, Kraków: „Salwator” 2012, 403 s., ISBN 978-83-7580-285-6.

Treść: *Wprowadzenie*, s. 5–35; następnie autor przedstawia w alfabetycznym układzie znaczenie znaków i symboli, rozpoczynając od *Ave verum* — uwielbienia misterium Wcielenia, które jest źródłem gestyki liturgicznej, a kończąc na hymnie *Magnificat* — jako wezwaniu do kontynuowania wielbienia Boga za dar Eucharystii, s. 37–394; *Skróty bibliograficzne*, s. 395–397; *Bibliografia*, s. 399–400; *Alfabetyczny spis haseł*, s. 401–403.

Obrzędy błogosławieństw służby liturgicznej, Kraków: „Światło–Życie” 2011, 106 s., il. kolor., ISBN 978-83-7535-076-0.

Tekst obrzędów błogosławieństw został przygotowany przez Podkomisję ds. Służby Liturgicznej i zaaprobowany przez Komisję ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów Konferencji Episkopatu Polski. Duszpasterze służby liturgicznej w Polsce otrzymują w tej publikacji pomoc na drodze formacji służby liturgicznej.

Treść: Abp Józef MICHALIK, Przewodniczący Konferencji Episkopatu Polski, *Dekret zezwalający na druk „Obrzędów błogosławieństw służby liturgicznej”*, s. 5; *Wprowadzenie*, s. 7–11; *Kandydatki i kandydaci*, s. 12–13; *Młodszy ministranci i młodsi członkowie scholi*, s. 14–34; *Starszy ministranci i starsi członkowie scholi*, s. 35–55; *Członkowie młodzieżowych zespołów służby liturgicznej*, s. 56–76; *Dorośli członkowie służby liturgicznej*, s. 77–82; *Inne błogosławieństwa*, s. 83–94; *Dodatek*, s. 95–104.

STANISŁAW ARASZCZUK (red.), *Postępowanie w liturgii. Wokół „Dyrektorium duszpasterstwa służby liturgicznej”*, Wrocław: Papieski Wydział Teologiczny we Wrocławiu 2012, 158 s., ISBN 978-83-7454-207-4.

Treść: BAŁABUCH Adam bp, *Wprowadzenie*, s. 7–11; CICHY Stefan bp, *Geneza powstania „Dyrektorium duszpasterstwa służby liturgicznej”*, s. 13–28; ARASZCZUK Stanisław, *Postępowanie akolity*, s. 29–48; OSTROWSKI Dominik, *Postępowanie lektora*, s. 49–58; STOKŁOSA Zbigniew, *Funkcje liturgiczne*, s. 59–73; BISZKO Tomasz, *Odpowiedzialni za formację służby liturgicznej*, s. 75–83; ARASZCZUK Stanisław, *Przygotowanie do posługi nadzwyczajnego szafarza Komunii świętej jako droga do stałego akolity*, s. 85–97; *Dyrektorium Duszpasterstwa Służby Liturgicznej*, s. 99–158.

JANUSZ KUMALA MIC (red.), *Victimae paschali laudes. Księga pamiątkowa dedykowana Księdzu Doktorowi Marianowi Pisarzakowi MIC w 75. rocznicę urodzin*, Licheń Stary: „Salvatoris Mater” 2012, 539 [6] s., ISBN 978-83-60141-79-3.

Listy gratulacyjne: Bp Wiesław Alojzy Mering, biskup włocławski, s. 11; Kard. Kazimierz Nycz, metropolita warszawski, s. 12; Abp Stanisław Budzik, metropolita lubelski, s. 13; Abp Henryk Hoser, biskup warszawsko-praski, s. 14; Bp Stefan Cichy, biskup legnicki, s. 15; Bp Bronisław Dembowski, Senior, s. 16; Ks. Andrzej Pakuła MIC, przełożony generalny Zgromadzenia Księży Marianów, s. 17–18; Ks. Paweł Naumowicz MIC, przełożony prowincjalny Zgromadzenia Księży Marianów, s. 19–20.

Treść: SKWIERCZYŃSKI Antoni, *Droga życiowa i naukowa Księdza Doktora Mariana Pisarzaka MIC*, s. 21–25; ZACHARA Maciej, *Charakterystyka dorobku naukowego ks. dra Mariana Pisarzaka MIC*, s. 27–50; KUMALA Janusz, *Publikacje naukowe i popularne ks. dra Mariana Pisarzaka MIC*, s. 51–68; GREGER Piotr, *Duchowość liturgiczna*, s. 69–86; SKROK Dariusz, *Liturgia źródłem duchowości chrześcijańskiej i centrum życia parafii*, s. 87–100; MIAZEK Jan, *Bogactwo świętości przeżywane w liturgii*, s. 101–114; CZERWIK Stanisław, *Eucharystia — misterium paschalnej przemiany*, s. 115–136; ROJEWSKI Andrzej, *Eucharystia i tożsamość Kościoła w tekstach Nowego Testamentu*, s. 137–154; KULBACKI Piotr, *Sakrament pokuty i pojednania w przywracaniu i pielęgnowaniu chrześcijańskiej wolności*, s. 155–171; KWIATKOWSKI Dariusz, *Obrzęd pojednania wielu penitentów z indywidualną spowiedzią i rozgrzeszeniem*, s. 173–201; KRAKOWIAK Czesław, *Koncelebracja liturgii sakramentów świętych*, s. 203–229; KAPROŃ Kasper Mariusz, *J. Ludovico Bertonio — Krótki wykład na temat sakramentów*, s. 231–269; MACIUKIEWICZ Maciej, *Communio Sanctorum w celebracji Misterium Chrystusa. Analiza liturgiczno-teologiczna „Ordo Exsequiarum”*, s. 271–294; BAĆ Tomasz, *Chrześcijańska lektura psalmów w liturgii na przykładzie psalmodii Godziny czytań*, s. 295–317; STEFAŃSKI Jerzy, *Nowa antologia hymnów brewiarzowych w reformie Soboru Watykańskiego II. Kwestie redakcyjne*, s. 319–344; HOINKIS Andrzej, *Łacińsko-polskie Collectio rituum (1963) — jutrzienka posoborowej reformy liturgicznej w Polsce*, s. 345–357; BRZEZIŃSKI Daniel, *Sakramentalny charakter roku liturgicznego w ujęciu Piusa Parscha*, s. 359–371; BARTOCHA Waldemar, *Dni modlitw o urodzaje w liturgii średniowiecznej*, 373–386; MATWIEJUK Kazimierz, *Mistagogia liturgiczna w Kościele w średniowieczu*, s. 387–412; JANIEC Zdzisław, *Macierzyńskie pośrednictwo Maryi w tekstach formularza Najświętsza Maryja Panna Królowa pokoju (ze „Zbioru Mszy o Najświętszej Maryi Pannie”)*, s. 413–427; KOPEREK Stefan CR, SKÓRA Zbigniew, *Ad Christum per Mariam. Maryja w duchowości zmartwychwstańców*, s. 429–445; MACIASZEK Paweł, *Wychowawca chrześcijański w świetle kolekty Mszy o wychowawcach*, s. 447–462; KOBUS Zbigniew, *Tytuł kościoła w znaczeniu liturgiczno-teologicznym*, s. 463–476; CELARY Ireneusz, *Duszpasterstwo mistagogiczne jako odpowiedź*

Kościół na laicyzację świąt i zwyczajów chrześcijańskich w Polsce po roku 1989, s. 477–501; ZIEMBICKI Waldemar, *Ziemia Kłodzka — Kraina Pana Boga*, s. 503–524; KUMALA Janusz, *Licheńska Bazylika jako wotum Narodu — przestaniem nadziei*, s. 525–539; *Wykaz skrótów*, s. 541.

Roman WALCZAK, *Symbolika i wystrój świątyni chrześcijańskich. Przewodnik po współczesnej architekturze wewnątrz sakralnych według soborowych dokumentów Kościoła i aktualnego prawa kościelnego*, Włocławek, Wydaw. Duszpasterstwa Rolników 2011, 137 s., ISBN 978-83-7401-274-4.

Treść: Abp Piero MARINI, *Wprowadzenie*, s. 7–11. Autor w trzech rozdziałach pracy podejmuje refleksję liturgiczną nad początkiem i symboliką świątyni, nad przestrzenią celebracji Mszy św. i przestrzenią celebracji pozamszalnych. Pierwszy rozdział pracy został poświęcony pochodzeniu i symbolice świątyni. Drugi dotyczy elementów przestrzennych celebracji, takich jak: miejsce przewodniczenia, miejsce głoszenia słowa Bożego i ołtarz. Rozdział trzeci podejmuje problematykę przestrzeni pozamszalnej, do której zaliczono: miejsce udzielania sakramentu chrztu, miejsce sprawowania sakramentu pokuty, miejsce przechowywania Najświętszego Sakramentu i wyposażenie nawy kościoła.

MUZYKA

MACIEJ BABNIS, *Kultura organowa Galicji ze szczególnym uwzględnieniem działalności organmistrza lwowskiego Jana Śliwińskiego*, Słupsk: Wydawnictwo Naukowe Akademii Pomorskiej w Słupsku 2012, 674 s., ISBN 978-83-7467-170-5.

W połowie 2012 r. ukazała się książka autorstwa Macieja Babnisa poświęcona kulturze organowej w Galicji, a szczególnie działalności lwowskiego organmistrza Jana Śliwińskiego. Wydanie opisywanej publikacji ma związek z postępowaniem habilitacyjnym, realizowanym na wniosek autora w Instytucie Sztuki PAN. Recenzentami wydanej publikacji są: dr hab. Władysław Szymański, prof. AM w Katowicach, oraz dr hab. Maria Szymanowicz, prof. KUL.

Maciej Babnis jest absolwentem Instytutu Muzykologii Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego (1986) oraz Akademii Muzycznej im. Stanisława Moniuszki w Gdańsku, gdzie ukończył studia w klasie organów prof. Leona Batora (1989). M. Babnis kształcił się dodatkowo na kursach interpretacji organowej pod kierunkiem m.in. Guya Boveta, Hansa Haselböcka oraz Ulrika Spang-Hanssena. Od 1989 r. M. Babnis zatrudniony jest w Akademii Muzycznej w Gdańsku — najpierw jako wykładowca, a później jako adiunkt. Od 1996 r. jest adiunktem w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Słupsku, przekształconej w 2006 r. w Akademię Pomorską. Przez cały okres pracy zawodowej M. Babnis łączy pracę naukową w dziedzinach teoretycznych, oscylujących wokół zagadnień instrumentologicznych (jest autorem ponad 20 artykułów naukowych), z działalnością jako koncertujący muzyk, biorący

udział w wielu koncertach i festiwalach. Owocem jego zainteresowań teoretycznych jest właśnie omawiana pozycja *Kultura organowa Galicji ze szczególnym uwzględnieniem działalności organmistrza lwowskiego Jana Śliwińskiego*. Powodem, dla którego podjęto się zbadania tradycji organmistrzowskiej właśnie w Galicji, był fakt, że teren ten nie był jeszcze do tej pory objęty formą pogłębionych badań organologicznych.

Publikacja autorstwa M. Babnisa obejmuje pięć zasadniczych rozdziałów. W rozdziale pierwszym autor krótko przedstawia „zagadnienia wstępne”, do których zalicza przedstawienie sytuacji ekonomiczno-politycznej w zaborze austriackim oraz krótki, ogólny zarys historii budownictwa organowego w Europie, Polsce oraz w Galicji.

W rozdziale drugim autor omawia najważniejsze czynniki mające wpływ na budownictwo organowe w Galicji. Do tych zagadnień zalicza omówienie badań teoretyków ówczesnego budownictwa organowego oraz działalność rzeczoznawców ds. budownictwa organowego. W dalszej kolejności omawia ważne znaczenie wystaw oraz ogólną sytuację w zakresie działalności ówczesnych organmistrzów. Dalej znalazły się omówienia takich zagadnień szczegółowych, jak np. kwestia kalikantów oraz kwestia ówczesnej muzyki organowej, co nie pozostaje bez wpływu na kształt budownictwa organowego. W dalszej kolejności autor omawia przeznaczenie budowanych instrumentów i ich inwestorów, by wreszcie szeroko omówić działalność organmistrzów galicyjskich, przedstawiając poszczególne zakłady organmistrzowskie, podtrzymywane tradycje rodzinne, a nawet zagadnienie konkurencyjności zakładów.

Rozdział trzeci poświęcony jest procesowi inwestycyjnemu. W ramach tego rozdziału autor omawia rodzaje prac podejmowanych przez organmistrzów, umowy, ceny organów i inne sprawy związane z czasem budowy, odbiorami i gwarancją na wybudowane organy.

Z kolei w czwartym rozdziale znalazły się jedne z najważniejszych zagadnień całej publikacji, a są nimi cechy instrumentów budowanych na terenie Galicji. Autor przedstawia te zagadnienia według tradycyjnego układu opisów organów. Pierwszym tematem w tej grupie jest kwestia wielkości organów (liczby głosów, sekcji), potem problematyka ich brzemienia (dyspozycji, stosowanych głosów organowych, dodatkowych registrów, transmisji, itd.), a dalej istotne rozważania dotyczące stosowanych rozwiązań technicznych (stół gry, zakresy klawiatur, traktura, wiatrownice, system powietrzny). Szczegółowa analiza tych zagadnień doprowadziła do ustalenia ważnych spraw związanych z chronologią wprowadzania pewnych rozwiązań technicznych w budownictwie organowym oraz przemian stylistycznych odnośnie do estetyki brzmieniowej budowanych na terenie Galicji instrumentów. W zakończeniu tego rozdziału autor omawia kwestię „francuskości organów”, co ma związek ze zdobywaniem przez organmistrzów doświadczenia zawodowego na

terenie Francji i przenoszeniem na teren Galicji zdobytych tam doświadczeń. Ostatnim zagadnieniem w grupie poruszanych problemów jest sprawa wystroju plastycznego prospektów organowych budowanych w Galicji.

Rozdział piąty jest w całości poświęcony działalności lwowskiego organmistrza Jana Śliwińskiego, który jest najważniejszą postacią wśród organmistrzów żyjących i działających na terenie Galicji. W rozdziale tym znalazły się najpierw informacje dotyczące biografii J. Śliwińskiego, jego doświadczenia organmistrzowskiego zdobytego we Francji w zakładzie A. Cavaille-Colla oraz szczegółowe informacje dotyczące działalności jego firmy organmistrzowskiej. Rozdział piąty kończy się ogólną charakterystyką założeń technicznych i brzmieniowych instrumentów Jana Śliwińskiego.

Całość publikacji dopełniają cenne spisy oraz aneks. Wśród zamieszczonych wykazów znalazły się m.in. spisy organmistrzów mających siedziby na terenie Galicji oraz katalog 141 instrumentów zbudowanych przez J. Śliwińskiego. Natomiast w aneksie znalazły się teksty źródłowe dotyczące organmistrzów i poszczególnych instrumentów oraz inne teksty źródłowe, a także wybrane przykłady dyspozycji organowych, potwierdzających omówione wcześniej założenia strony brzmieniowej organów w Galicji.

Do ostatnich elementów publikacji należą podane źródła i bibliografia, wykaz skrótów, a wreszcie 80 różnego rodzaju ilustracji obrazujących zagadnienia omawiane w całej publikacji. Są wśród nich fotografie prospektów organowych, poszczególnych elementów organów, a także różnego rodzaju inskrypcje ważne dla poznania historii budownictwa organowego w Galicji.

Ks. Franciszek Koenig

JULIAN GEMBALSKI (red.), *Organy na Śląsku IV*, Katowice: Akademia Muzyczna im. Karola Szymanowskiego 2012, 396 s., ISBN 978-83-85679-66-0.

W połowie 2012 r. ukazał się czwarty tom serii *Organy na Śląsku*. Niemal całą jego zawartość stanowią referaty wygłoszone w czasie konferencji naukowej, która odbyła się w Akademii Muzycznej w Katowicach w październiku 2004 r. pt. *Organy na Śląsku*. Konferencja ta zorganizowana została w związku z inauguracją Muzeum Organów Śląskich, które powstało z inicjatywy prof. Juliana Gembalskiego — kierownika Katedry Organów i Muzyki Kościelnej, a które swoje pomieszczenia ekspozycyjne znalazło w gmachu katowickiej akademii. Opisywana publikacja, choć ukazała się w osiem lat po zakończonej konferencji, to jednak zbiera interesujące teksty piętnastu autorów (jeden z autorów zamieścił dwa artykuły), którzy w swoich badaniach naukowych dopełniają zadanie, jakie zostało także wpisane w nowo powstałe muzeum organów — dokumentacja historii organów na Śląsku. Właśnie to zadanie wyznacza wszystkim badaczom, o władniętym pasją badań organolo-

gicznych, szeroki obszar naukowych penetracji. Zorganizowana konferencja była już kolejną tego typu formą podsumowania prowadzonych badań oraz cennym form wymiany myśli i informacji.

Całość tekstów można podzielić na trzy zasadnicze grupy. Pierwsza część artykułów dotyczy działalności firm organmistrzowskich. W drugiej części zostały przedstawione zagadnienia dotyczące historycznego faktu, jakim były powojenne translokacje śląskich organów w inne regiony Polski, a trzecia część została poświęcona zagadnieniom związanym z konserwacją zabytkowych organów oraz ich estetyką brzmieniową. Dopełnieniem publikacji jest artykuł rozpoczynający całość dzieła, autorstwa prof. J. Gembalskiego, który dotyczy pierwszych lat działalności nowo powstałego Muzeum Organów Śląskich.

Omawiany tom poprzedzony jest przedmową redakcyjną autorstwa prof. Juliana Gembalskiego (s. 7–11), a kończy się wykazem nazwisk (s. 373–381) oraz miejscowości (s. 383–395), co ułatwia szukanie informacji przez osoby zainteresowane. Niektóre artykuły zostały ubogacone dokumentacją fotograficzną, a w zakończeniu wszystkich artykułów znajdują się ich streszczenia w języku niemieckim. Jeden z artykułów, autorstwa Petra Koukala, został zamieszczony w języku czeskim wraz z niemieckimi opisami wymienionych w artykule organów oraz odpowiednim streszczeniem w języku polskim.

Oto dokładny wykaz autorów i artykułów jakie znalazły się w czwartym tomie serii *Organy na Śląsku*: J. GEMBALSKI, *Muzeum Organów Śląskich*, s. 19–29; F. KOENIG, *Działalność gliwickiego organmistrza Ernsta Kurzera*, s. 31–45; W. J. BRYLLA, *Udokumentowana translokacja dolnośląskich organów*, s. 47–75; M. TRZASKALIK-WYRWA, *Organy ze Śląska w diecezji siedleckiej i drohiczyńskiej*, s. 77–91; M. KOGUT, *Działalność wielkopolskiego organmistrza Bronisława Cepki na Górnym Śląsku*, s. 93–114; K. KMAK, *Staż badań nad działalnością rybnickiej firmy „Klimosz i Dyrszlag”*, s. 115–126; P. KOUKAL, *Archivni zprávy k historii varhan v polských farnostech bývalého Rakouského Slezska*, s. 127–135; G. POŹNIAK, *Organy i organiści w archidiakonacie opolskim w II połowie XVII wieku na podstawie akt wizytacyjnych Jungnitza*, s. 137–161; J. STĘPOWSKI, *Powojenne losy gotyckiego pozytywu z Pogwizdowa. Komunikat*, s. 163–167; W. SZYMAŃSKI, *Organy firmy „H. Dürschlag und Sohn” kościoła św. Mikołaja w Bujakowie. Historia, konstrukcja, założenia renowacji*, s. 169–178; J. STĘPOWSKI, *Organy Adama Horazio Caspariniego w Legnickim Polu. Historia i problemy rekonstrukcji*, s. 179–205; T. ORLOW, *Zabytkowe organy kościoła św. Mikołaja w Borowej Wsi. Inwentaryzacja, wstępna dokumentacja*, s. 207–237; M. URBAŃCZYK, *Adaptacja organów kościoła Opatrzności Bożej w Katowicach do kaplicy Chrystusa Zbawiciela przy parafii Niepokalanego Poczęcia NMP w Katowicach*, s. 239–272; P. DĘBSKI, *Struktura brzmieniowa organów w kościele katedralnym p.w. św. Ap. Piotra i Pawła w Legnicy*, s. 273–290;

L. CZACHAROWSKI, *Organmistrzowie śląscy i śląskie firmy organowe działające w Wielkim Księstwie Poznańskim. Uzupelnienia, nowe ustalenia, sprostowania*, s. 291–359; M. PILCH, *Działalność Stowarzyszenia na Rzecz Badań i Utrzymania Śląskich Organów (VESSO)*, s. 361–371.

Ks. Franciszek Koenig

MARTA KIERSKA-WITCZAK (red.), *Wybrane zagadnienia akompaniamentu liturgicznego (Psalate synetos 1)*, Wrocław: Wydawnictwo Akademii Muzycznej im. Karola Lipińskiego 2012, 224 s., ISBN 978-83-86534-69-2.

W 2012 r. ukazał się pierwszy numer nowo powstałej serii *Psalate synetos* wydawanej przez Zakład Muzyki Kościelnej Akademii Muzycznej im. Karola Lipińskiego we Wrocławiu pod redakcją prof. Marty Kierskiej-Witczak — kierownika Zakładu Muzyki Kościelnej.

Nazwa serii, *Psalate synetos*, została zaczerpnięta z tekstu Ps 47(46) w tłumaczeniu *Septuaginty* (Ps 46,7-8), co św. Hieronim w tłumaczeniu *Wulgaty* oddaje jako *psallite sapienter* (Ps 47,7-8), co znaczy: śpiewać rozumie, mądrze, ze zrozumieniem. Według redaktora, nazwa serii ukazuje cały szereg postulatów, jakie odnoszą się do kształtu muzyki kościelnej. Zgodnie z założeniami redaktorów, nowa seria wydawnicza ma za zadanie dotrzeć do szerokiego grona muzyków, kompozytorów, wykonawców, instrumentalistów i śpiewaków, a także do grona studentów i uczniów szkół przygotowujących przyszłych muzyków kościelnych, odsłaniając im rzeczywiste perspektywy obecności i znaczenia muzyki w liturgii Kościoła oraz ubogacając ich wiedzę, a w konsekwencji ich umiejętności praktyczne.

Pierwszy numer serii nosi tytuł *Wybrane zagadnienia akompaniamentu liturgicznego*. Zawiera on artykuły szesnastu autorów, które są poświęcone różnym aspektom akompaniamentu liturgicznego.

Całość artykułów została podzielona na dwie części, a poprzedzona jest spisem treści i przedmową. Na końcu tomu umieszczono noty o autorach.

Część pierwsza została zatytułowana *Chorał gregoriański źródłem odniesień do nowożytnej muzyki liturgicznej*, a znajdują się w niej teksty następujących autorów: R. BERNAGIEWICZ, *Etos modi gregoriańskich. Teoria czy rzeczywistość?*, s. 13–18; M. BIAŁKOWSKI, *Analiza semiologiczno-modalna w świetle praktyki wykonawczej śpiewu i akompaniamentu liturgicznego*, s. 19–29; T. KULIKOWSKI, *Uwagi praktyczne z zakresu harmoniki modalnej*, s. 31–50; K. BOROWIEC, *Związki chorału gregoriańskiego z pieśniami religijnymi w Polsce*, s. 51–57; M. FRONC, *Opracowania melodii gregoriańskich w Krakowskiej Tabulaturze Organowej*, s. 59–65; T. GŁUCHOWSKI, *Zastosowanie melodyki hymnu „Veni Creator” w literaturze organowej*, s. 67–74; T. GŁUCHOWSKI, *Modalność organowych opracowań psalmów w twór-*

czości J.P. Sweelincka (na przykładzie *Psalmów 23 i 116*), s. 75–85; M. KIERSKA-WITCZAK, *Wykorzystanie śpiewów liturgii za zmarłych w Requiem op. 9 Maurice'a Duruflégo*, s. 87–100.

W drugiej części, zatytułowanej *Historyczny, estetyczny oraz praktyczny wymiar akompaniamentu liturgicznego i liturgicznej improwizacji organowej*, znalazły się artykuły kolejnych autorów: R. POŚPIECH, *Bogactwo i różnorodność towarzyszeń organowych wydawanych na Śląsku w XIX i pierwszej połowie XX wieku*, s. 103–118; J. GEMBALSKI, *Improwizacja organowa w liturgii*, s. 119–127; B. RABA, *Inspiracje modernistyczne w akompaniamentie liturgicznym a tak zwany styl kościelny*, s. 129–140; M. DĄBROWSKI, *Akompaniament liturgiczny: codzienność i rutyna czy obszar interesujących poszukiwań i inspiracji?*, s. 141–154; T. KULIKOWSKI, *Stylistyka akompaniamentu organowego*, s. 155–178; P. DĘBSKI, *Współpraca organisty z celebrazem*, s. 179–185; M. KIERSKA-WITCZAK, *Współdziałanie organisty ze wspólnotą parafii — z perspektywy chórmistrza*, s. 187–203; P. DĘBSKI, *Śpiew liturgiczny — wskazania repertuarowe*, s. 205–214.

PIOTR WIŚNIEWSKI, *Śpiewy późnośredniowieczne w antyfonarzach płockich z XV/XVI wieku na podstawie responsoriów Matutinum*, Lublin: Polihymnia 2010, 437 s., ISBN 978-83-7270-854-0.

Prezentowana monografia ks. P. Wiśniewskiego, będąca podstawą przewodu habilitacyjnego przeprowadzonego w Instytucie Muzykologii KUL, stanowi naturalną konsekwencję rozwoju jego dotychczasowych badań naukowych w zakresie szeroko rozumianej choralistyki. Autor ten od kilku lat konsekwentnie podejmuje studia nad dziejami polskiej muzyki liturgicznej, potwierdzając w ten sposób znaczny wkład Polski w dorobek religijnej kultury muzycznej Europy. Są to jednocześnie zagadnienia, które — pomimo niewątpliwych już osiągnięć w tym zakresie, zrealizowanych przez całkiem spore grono badaczy, związanych przede wszystkim z naukowymi środowiskami Lublina (KUL) i Warszawy (UKSW oraz IS PAN) — ciągle domagają się podejmowania nowych, interdyscyplinarnych, wszechstronnych i pogłębionych analiz naukowych, do czego potrzebni są niewątpliwie odpowiednio przygotowani znawcy przedmiotu, posiadający gruntowną wiedzę historyczno-źródłową, liturgiczną i muzykologiczną. W tym kontekście pozorne ograniczenie tematyki dotychczasowych badań naukowych ks. Wiśniewskiego głównie do choralistyki należy postrzegać jako rzecz niewątpliwie pozytywną, a przede wszystkim potrzebną i uzasadnioną. Głównym przedmiotem recenzowanej pozycji są śpiewy późnośredniowieczne zachowane w antyfonarzach płockich z XV/XVI w. Dodajmy w tym miejscu, iż do badań tych właśnie źródeł ks. Wiśniewski jest szczególnie predysponowany nie tylko dzięki kompetencjom naukowym, ale też z racji zamieszkania i działalności w środowisku, w którym księgi te były używane i do dziś są przechowywane. Zauważmy ponadto, iż naukowa wartość i nie budząca wątpli-

wości badawcza przydatność płockich antyfonarzy znana jest od dawna, jednak nie doczekały się one dotąd w pełni kompleksowych i wyczerpujących badań muzykologicznych. Także więc w tym kontekście omawiana rozprawa stanowi cenny wkład poszerzający stan wiedzy we wskazanym wyżej zakresie, tym bardziej, że jest pierwszą na gruncie polskim (w odniesieniu do zachowanych na naszym terenie źródeł) syntezą tego zagadnienia.

Praca ks. Wiśniewskiego, opublikowana w lubelskim wydawnictwie „Polihymnia” w 2010 r., składa się ze *Wstępu*, trzech rozdziałów oraz *Zakończenia*. Całość uzupełnia rozbudowany *Aneks*, przedstawiający, w formie tabelarycznej, zawartość liturgiczną analizowanych antyfonarzy, wykaz bibliografii, streszczenia w języku angielskim i niemieckim oraz indeksy (osobowy i rzeczowy).

Tytuł rozprawy sformułowany został precyzyjnie i jednoznacznie wskazuje na poruszaną w toku rozważań podstawową problematykę dotyczącą wybranego, jasno określonego repertuaru śpiewów zamieszczonych w antyfonarach płockich. Logiczny i przejrzysty jest także układ pracy, może nawet zbyt prosty i schematyczny (akademicki?), choć — należy to podkreślić — korzystnie wpływa na spójność całości. Z drugiej jednak strony przyjęta metodologia determinuje, moim zdaniem, pewien schematyzm konstrukcji zdań oraz zbytnie uproszczenie języka wypowiedzi, który jest, trzeba to przyznać, generalnie poprawny, zrozumiały i rzeczowy, miejscami jednak zbyt zwięzły, ogólnie zaś brakuje mu większej finezji i polotu. Ponadto autor w niektórych miejscach niepotrzebnie unika formułowania własnych sądów i przemyśleń, stawiania hipotez czy wskazywania szerszych kontekstów, pozostając na suchych, aczkolwiek — jak wspomniano — kompetentnych i rzeczowych opisach (np. w odniesieniu do charakterystyki źródeł w rozdziale I). O wiele ciekawsze są miejsca, w których ks. Wiśniewski odważył się na szerszą i bardziej „osobistą” prezentację swoich wniosków naukowych, co obserwujemy szczególnie w paragrafie 4 rozdziału II, a przede wszystkim w rozdziale III, głównie w ostatnim jego paragrafie. Warto tu dodać, iż podjęta w tej części próba wyjaśnienia różnicy pomiędzy melizmatem a techniką tropowania należy do najbardziej cennych i zarazem oryginalnych partii recenzowanej rozprawy. W tym miejscu należy ponadto wskazać na ciągle obecną w rozważaniach omawianego autora świadomość historyczną w odniesieniu do analizowanego repertuaru, co pozwala mu pamiętać nieustannie o podstawowym dla badanego materiału kontekście liturgicznym jego powstania i funkcjonowania. W zakresie tym pomocne było zapewne połączenie wykształcenia teologicznego i muzykologicznego ks. P. Wiśniewskiego.

Autor zaznacza we *Wstępie*, iż „zasadniczym celem rozprawy jest przebadanie repertuaru responsoriów późnośredniowiecznych ze wskazanych wyżej rękopiśmiennych antyfonarzy. (...) Na podstawie badań melodii źródłowych postaramy się wskazać najbardziej istotne cechy tropowania oraz udzielić merytorycznej odpowiedzi na kluczowe pytanie, dotyczące ważkiej różnicy pomiędzy melizmatem

a techniką tropowania. Pozwoli to jeszcze bardziej obiektywnie spojrzeć na śpiew gregoriański schyłku średniowiecza” (s. 17). W końcowym zaś fragmencie tej partii pracy dodaje, iż „podjęcie tych szczegółowych zagadnień wydaje się ważne także z tego powodu, aby odpowiedzieć na pytanie, czy wypracowane na zachodzie Europy owe sposoby komponowania melodii liturgicznych późnego średniowiecza były znane w Polsce. Pozwoli to jednocześnie stwierdzić, czy i w jakim stopniu można polską kulturę muzyczną stawiać w tym względzie na równi z ogólnoeuropejską” (s. 20).

Uważna lektura całości pozwala stwierdzić, iż ks. Wiśniewski w sposób zadowalający, a przede wszystkim poprawny od strony naukowej metodologii zrealizował przyjęte założenia. W rozdziale pierwszym (*Charakterystyka źródeł*), o charakterze wprowadzającym w dalsze szczegółowe analizy, przedstawione zostały w sposób wyczerpujący badane źródła — cztery rękopiśmienne antyfonarze płockie, w których, obok własnych analiz, autor wykorzystał szeroką literaturę przedmiotu. W pierwszej kolejności omówił zagadnienia związane z miejscem ich powstania, czyli skryptoria (s. 22–32), a także zastosowane w omawianych księgach liturgicznych rodzaje pisma (s. 32–54) oraz charakterystyczne dla tego rodzaju zabytków iluminacje (s. 54–62). Istotną częścią tego rozdziału są rozważania poświęcone zastosowanej w źródłach notacji chorałowej (s. 63–89), w których ks. Wiśniewski wykazał się gruntowną wiedzą specjalistyczną w tym zakresie. Pewien niedosyt budzi natomiast zbyt zwięzłe, moim zdaniem, omówienie zawartości poszczególnych rękopisów (s. 90–91). Autor odwołuje się tu wprawdzie do szczegółowych tabel zamieszczonych w aneksie (s. 303–390), wydaje się jednak, że należało nieco szerzej je skomentować, podobnie zresztą, jak końcowe wnioski podsumowujące tę część pracy (s. 91–92). Obok wskazanej już zbyt ostrożności w formułowaniu własnych wniosków i hipotez, zabrakło tu przede wszystkim bardziej pogłębionej analizy komparatystycznej ze źródłami zachowanymi w innych ośrodkach (poza ogólnym wskazaniem podobieństw). Dodajmy jednak, że ks. Wiśniewski jest tego świadomy, kilkakrotnie wskazuje bowiem na konieczność dalszych badań w tym zakresie (np. s. 32, 92), można mieć zatem nadzieję, że powróci do tych zagadnień w dalszej działalności naukowej.

Rozdział drugi, o charakterze syntetycznym, jest cenny z tego przede wszystkim powodu, iż po raz pierwszy na gruncie literatury polskojęzycznej zagadnienia genezy i rozwoju tropów przedstawione zostały w sposób tak gruntowny (s. 93–159). Dzięki szerokiemu ujęciu tej interesującej problematyki oraz zastosowaniu zrozumiałego i przystępnego języka znaczna jest także jego przydatność edukacyjna, odzwierciedlająca przy tym umiejętności autora omawianej pracy w zakresie popularyzowania wiedzy naukowej. Ks. Wiśniewski omawia najpierw podstawowe pojęcia związane z tropami (wskazując przy okazji na podstawową literaturę przedmiotu w tym zakresie), następnie przedstawia dzieje gatunku, typologię tropów (tropy

liturgii mszalnej i brewiarzowej) oraz ich znaczenie dla religijnej kultury średniowiecza, przedstawiając je — warto to ponownie podkreślić — w ścisłym kontekście rozwoju liturgii (liturgiczna funkcja tropów!).

Rozdział trzeci, najbardziej rozbudowany (s. 161–295), podstawowy dla podjętego tematu, dotyczy — używając słów autora — „bezpośrednio głównego problemu rozprawy, jakim jest przeanalizowanie śpiewów responsorialnych, ze szczególnym uwzględnieniem techniki tropowania” (s. 19). Przeprowadzone tu szczegółowe analizy, poprzedzone rysem historycznym, odwołującym się do literatury patrystycznej (s. 162–169) oraz ogólnymi uwagami na temat praktyki wykonawczej (s. 172–174), dotyczą zarówno warstwy tekstowej, jak i muzycznej (w zakresie struktury formalnej, melodycznej oraz tonalności, oddzielnie w odniesieniu do responsów i wersetów). Autor wyróżnia tu, w oparciu o badany repertuar, responsoria klasyczne (s. 175–193), responsoria rymowane (s. 193–260) oraz responsoria tropowane (s. 260–286). W ramach ostatniego rodzaju rozróżnia tropy tekstowo-melodyczne i melodyczne. Celem właściwej realizacji podjętego zadania badawczego ks. Wiśniewski odwołuje się „do czterech metod badawczych: porównawczej, dzięki której stanie się możliwe wychwycenie różnic pomiędzy responsorium klasycznym a responsoriami późniejszymi oraz porównania melodii źródłowych z wersjami obcymi; analitycznej — w celu rewizji wybranych śpiewów i poznania ich wewnętrznej struktury od strony melodycznej i modalnej; statystycznej, pozwalającej wyrazić w obliczeniach procentowych cechy charakterystyczne badanych utworów; wariantowej, wypracowanej przez benedyktynów z Solesmes, polegającej na wykazaniu pewnych zmian interwałowych w badanych śpiewach w porównaniu do źródeł porównawczych” (s. 20). Zamieszczone w omawianym rozdziale szczegółowe analizy ilustrowane są starannie wykonanymi przykładami nutowymi oraz przejrzystymi zestawieniami tabelarycznymi. W końcowej części tej partii pracy autor dokonał, wskazanego już, oryginalnego rozróżnienia pomiędzy melizmatem a techniką tropowania (s. 286–294), a także wypunktował najważniejsze, wynikające z przeprowadzonych badań, wnioski (s. 294–295).

Podsumowując pracę zwięźle *Zakończenie* (s. 297–302) w pełni potwierdza zasadność podjętego tematu i przeprowadzonych badań. Autor dowiódł, że „antfonarze płockie nasiąknięte są nowym stylem, zgodnym z duchem epoki, o czym przekonują liczne zawarte w nich kompozycje rymowane” (s. 299). Przede wszystkim jednak zdołał potwierdzić, „iż wypracowane w Europie Zachodniej nowe metody tworzenia melodii liturgicznych schyłku średniowiecza nie były obce naszej kulturze muzycznej, co stawia ją na płaszczyźnie równorzędnej w stosunku do osiągnięć ogólnoeuropejskich w tej dziedzinie” (s. 302). Można zatem pozytywnie potwierdzić wyrażoną przez ks. Wiśniewskiego w ostatnim zdaniu nadzieję (życzenie): recenzowana rozprawa, dzięki zrealizowanym i zaprezentowanym badaniom, rzuca „nowe światło na mało znane dotąd na gruncie polskim zagadnienia związane z monodią gregoriańską późnego średniowiecza” (s. 302).

Na koniec należy odnieść się jeszcze, krótko, do strony redakcyjnej i graficznej omawianej publikacji. Generalnie należy stwierdzić, iż wydana została ona bardzo starannie. Na wyróżnienie zasługuje także opracowany przez ks. Wiśniewskiego projekt graficzny okładki. Szkoda jedynie, że zabrakło bardziej uważnej korekty (doświadczenie uczy, że w tego rodzaju pracach naukowych autokorekta jest z reguły niewystarczająca), która wyeliminowała by zapewne dostrzeżone drobne braki i niekonsekwencje. Dotyczą one szczególnie *Wykazu skrótów*, który wymaga uzupełnień (m.in. o miejsca i rok wydania cytowanych ksiąg liturgicznych, np. *Liber Usualis*, *Graduale Romanum* i in., oraz niektórych encyklopedii — np. *Encyklopedii Kościelnej Nowodworskiego*, czy o dodatkowe informacje przy czasopismach — od kiedy się ukazują, z jaką częstotliwością, itp.), a częściowo także przypisów (np. brak kursywy przy niektórych tytułach). Ponadto, przykładowo, w bibliografii i wykazie skrótów podane jest pierwsze wydanie *Encyklopedii muzyki* pod red. A. Chodkowskiego (s. 12 i 407), podczas gdy w pracy autor cytuje wydanie drugie (np. s. 95), S. Corbin zaliczona została do grona badaczy polskich (co wynika z tekstu na s. 92–93), zaś we wstępie do pracy podano, iż w aneksie zamieszczono „incipity melodyczne poszczególnych form muzycznych każdej z ksiąg” (s. 20), co nie do końca odpowiada rzeczywistości. Wymienione wyżej potknięcia nie obniżają jednak merytorycznej wartości pracy.

Remigiusz Pośpiech